

Současné problémy školního stravování v ČR a vize jeho dalšího vývoje

Mgr. Alena Strosserová,
Městská část Praha 3

Zabývám se školním stravováním více než čtvrt století, a tak bylo nasnadě, že jsem své dlouholeté zkušenosti využila v roce 2006 ke zpracování bakalářské práce na téma **Role vedoucí školní jídelny v managementu školy** a v roce 2016 v navazující diplomové práci **Současné problémy školního stravování v ČR a vize jeho dalšího vývoje**. Výzkumy probíhaly o rok dříve.

Obě práce mohly vzniknout jen díky pomoci několika stovek vedoucích jídelen, které byly ochotné obětovat svůj čas a vyplnit dotazník. A nebylo jich málo, u první práce to bylo 831, u druhé 307 dotazníků. Všem ochotným vedoucím ještě jednou děkuji za pomoc.

Cílem prací bylo odpovědět na otázky, jakou roli mají vedoucí jídelny ve školství a kam spěje školní stravování v naší zemi. Odstup prací s desetiletým intervalem ukázal na nejpálčivější problémy oboru i na změny, které za toto období nastaly.

Oba dotazníky měly desítky otázek, které byly stejné v obou sledovaných obdobích, a lze z nich vyčíst změny.

Úvod diplomové práce z roku 2016 se podrobně zabývá historií školního stravování v naší republice. Za 70 let jeho historie se toho událo opravdu hodně. V počátcích se postupně budovaly jídelny, vycházely směrnice, které poměrně detailně řešily podmínky stravování, přidávaly se výživové normy, ale také funkce metodiků a inspektorů, kteří připravovali pravidla a kontrolovali jejich dodržování. Vrcholu v organizaci i materiálním zajištění dosáhlo školní stravování v 70. a 80. letech minulého století. Ještě v 90. letech si standardy udržovalo, ale pak se měnily předpisy, a to mělo a stále má vliv na chod školního stravování. Zásadní vliv na metodiku a kontrolu školních jídelen mělo zrušení školských úřadů, které zanikly po roce 2000 a s nimi i metodici a inspektoři. Také vznik právní subjektivity ovlivnil řízení školních jídelen.

Odpovídá počet pracovníků normativu?

Normativ pracovníků	2005		2015	
Zhruba ano	659	79 %	196	66 %
Je nižší	105	13 %	60	20 %
Je vyšší	29	4 %	12	4 %
Jiná možnost (nebo neznám normativ)	29	4 %	31	10 %

Se zásadními změnami souvisí i odpovědi na vybrané otázky a jsou opravdu markantní rozdíly mezi odpověďmi v roce 2005 a 2015.

Na první pohled je vidět to, že se zpřísňují normativy a trvá nedostatek finančních prostředků na pokrytí platů. Zatímco v roce 2005 odpovídaly počty pracovníků normativu více než ve 3/4, v roce 2015 odpovídají již jen ve 2/3 zařízení. Téměř na dvojnásobek také stoupl počet zařízení, kde je nižší počet pracovníků, než určuje normativ. Snižování pracovníků není možné, aniž by se to projevilo na kvalitě vykonávané práce a všech ostatních aspektech tohoto jevu. Je jasné, že stanovovat limity pro počty pracovníků nelze jen pouhým výpočtem, ale jsou k tomu nutné znalosti o provozu zařízení, aby se provoz správně pokryl pracovníky. Tyto normativy také musí být pokryty dostatečným objemem finančních prostředků na mzdy.

Kvalifikace pracovníků kuchyně (mimo vedoucí)

Kvalifikace pracovníků kuchyně (mimo vedoucí)	2005		2015	
Odpovídá požadavkům	643	78 %	228	74 %
Spíš odpovídá požadavkům	133	16 %	50	17 %
Převažuje nekvalifikovaný personál	49	6 %	29	9 %

Srovnání dvou výzkumů u této otázky vychází v obou posuzovaných obdobích shodně. Překvapivé je zejména to, že respondenti se stále drží tradice při požadavcích na kvalifikaci pracovníků zařízení školního stravování, ačkoliv požadavky neurčuje žádný právní předpis, ani metodický pokyn. Vedoucí pracovníci musí při výběru nových pracovníků a určování platového tarifu postupovat podle několika předpisů a také z provozních požadavků, aby alespoň rámcově stanovili kvalifikaci, kterou by měl personál kuchyně mít.

Věk pracovníků kuchyně

Věk pracovníků kuchyně	2005		2015	
do 30 let	15	2 %	38	12 %
30 - 40 let	325	39 %	1	0 %
40 - 50 let	439	53 %	208	69 %
nad 50 let a důchodci	49	6 %	59	19 %

Již v roce 2005 bylo citováno:

Zvyšující se věk pracovníků kuchyně má několik příčin:

- a) stárnoucí generace pracovníků, vyučených a vychovávaných speciálně pro školní stravování
- b) absence speciálních pracovišť, která by umožňovala zájemcům získat nebo prohlubovat vzdělání v oboru
- c) nízké finanční ohodnocení práce v resortu školství, které je výrazně nižší než za stejnou funkci ve veřejné sféře
- d) nízké společenské ohodnocení práce ve školním stravování

Výzkum, opakující se po deseti letech potvrdil, že se situace vůbec nezlepšila, naopak se ztlačila. Současný výzkum potvrdil absenci střední generace pracovníků v zařízeních školního stravování a také předpokládá přesun střední generace, který byl indikován před deseti lety, do předdůchodového věku. Stav, kdy téměř 3/4 pracovníků jsou předdůchodového věku, další 1/5 pracovníků jsou důchodci, je nejen neobvyklý v žádné jiné oblasti školství, ale je přímo ohrožujícím faktorem pro sledovaný obor.

Věkový průměr vedoucích

Věk vedoucí jídelny	2005		2015	
absolventky a 20–30	37	5%	2	1%
30–50	532	65%	161	52%
50–60	239	29%	125	41%
důchodový věk	12	1%	18	6%

Poněkud lepší je situace u vedoucích zařízení školního stravování, zde se střední generace vyskytuje ve vyšším procentu než u ostatních pracovníků, ale i zde se dá pozorovat trend stárnutí pracovníků.

Příliv mladých pracovníků do oboru je ale horší než před deseti lety, ze zkoumaného vzorku vyšlo pouze 1 %, což znamená, že do oboru prakticky vůbec nepřicházejí mladí odborně vzdělaní pracovníci.

Zařazení vedoucích do platové třídy

Platová třída vedoucí	2005		2015	
6	111	14%	11	4%
7	320	42%	80	26%
8	285	37%	175	57%
jiné (vypsat)	52	7%	41	13%

Metodická pomoc zařízení školního stravování

Metodická pomoc zařízením ŠS	2005		2015			
	ano		ano		ne	
Zřizovatel	206	24%	108	36%	191	64%
Krajský úřad	532	61%	143	48%	155	52%
MŠMT	66	8%	100	34%	196	66%
Jiná možnost (např. internet, placená služba)	56	7%	150	50%	150	50%

Kde hledají vedoucí metodickou pomoc

Kde hledají vedoucí informace	2005		2015	
Obracím se na přísl. metodika	336	19%	132	44%
Účastním se školení	594	33%	294	98%
Čtu časopis Výživa a potraviny	504	28%	235	79%
Hledám informace na internetu	356	20%	272	90%

Zatímco v roce 2005 bylo v 6. platové třídě zařazeno 14 % vedoucích, nyní jsou to jen 4 %. I toto zařazení je zřejmě špatné, neboť platové zařazení pro vedoucí stravovacího provozu v 6. platové třídě neodpovídá skutečné náplni práce vedoucího stravovacího provozu.

Podle současného katalogu prací vykonává vedoucí jídelny podle 1.02.03 účetní práce, odpovídající 8. platové třídě, podle 1.02.04 rozpočtář odpovídá 8.-9. platové třídě, podle 2.05.06 provozář jsou to práce odpovídající 7.-8. platové třídě podle velikosti zařízení. Vyšší platové třídy jsou uváděny u ředitelek samostatných právních subjektů, kde se platové třídy podle velikosti zařízení pohybují v 10.-11. platové třídě.

Vyhledávání metodické pomoci se za posledních deset let posunulo od pasivního očekávání pomoci od státních nadřízených orgánů k aktivnímu vyhledávání informací, a tudíž i metodických rad pomocí moderních informačních prostředků. Je to pochopitelné, neboť v uplynulých deseti letech došlo k velkému rozmachu informačních technologií, a také k vyšší dostupnosti technologií i pro zařízení školního stravování. Nejvíce informací a metodické pomoci hledají pracovníci zařízení školního stravování u soukromých poskytovatelů rad a metodické pomoci. Nárůst oproti roku 2005 je více než sedminásobný, a je to způsobeno nejen rozmachem internetu, ale i rozšířením služeb soukromých poskytovatelů metodické pomoci a školení.

Od posledního sledovaného období se více než zdvojnásobil počet zařízení, která hledají pomoc při získávání informací u příslušného metodika. Činí tak polovina respondentů.

Oproti roku 2005 se zvýšil počet zařízení, která vyhledávají informace prostřednictvím školení, trojnásobně. V současné době tuto formu volí téměř všechna zařízení. Je to dáno širokou nabídkou školení od státních organizací i soukromých subjektů. Neméně důležitým faktem je, že se oproti minulému výzkumu také zvýšilo množství finančních prostředků vydávaných na vzdělávání.

Také se ztrojnásobil počet zařízení, která vyhledávají informace pomocí odborného časopisu Výživa a potraviny, respektive jeho přílohy Zpravodaj pro školní a dietní stravování. Tento časopis se zaměřuje na školní stravování už více než 20 let a jeho zakladatelkou byla pracovnice MŠMT pro školní stravování Ing. Eva Šulcová.

Školní jídelny jsou kontrolovány mnoha organizacemi, záleží ovšem na čet-

Kdo kontroluje zařízení školního stravování

Kdo kontroluje zařízení	2005		2015	
	absolutně	relativně	absolutně	relativně
Zřizovatel	447	50%	217	72%
Krajský úřad	387	43%	302	99%
Jiný orgán	43	6%	236	79%
Nikdo	13	1%	0	0%
Česká školní inspekce	0	0	232	79%
Krajská hygienická služba	0	0	302	99%

Četnost kontrol v zařízeních školního stravování

Jak často jsou zařízení kontrolována	2015	
Jednou ročně	227	74%
Jednou za dva roky	57	18%
V delších časových úsecích	20	7%
Výjimečně	2	1%

S čím jsou vedoucí nespokojeni?

S čím jsou vedoucí nespokojeni?	2005		2015	
Předpisy ke školnímu stravování	417	48%	168	55%
Vztahy mezi školou a jídelnou	101	12%	97	32%
Nedostatek informací od nadřízených orgánů	160	19%	116	39%
Malá informovanost v odborných věcech	179	21%	118	39%

nosti kontrol. Za sledované období stoupl zájem všech zainteresovaných orgánů. Tři čtvrtiny zařízení zazijí kontrolu jednou ročně, a jedná se zejména o kontrolu ze strany hygieny. Zřizovatel kontroluje zpravidla jednou za dva roky, Česká školní inspekce jednou za 3-4 roky.

Více než polovina respondentů (55%) je nespokojena s předpisy ke školnímu stravování. To je dost znepokojivá odpověď. Jestliže je více než polovina respondentů nespokojená s prováděcími předpisy, je to jasné znamení, že nejsou zcela v pořádku. Tedy minimálně v tom smyslu, že v některých aspektech nevyhovují praxi.

Další otázka k důvodu nespokojenosti v pracovním procesu byla, jak jsou vedoucí spokojeni s přístupem k informacím potřebným k výkonu povolání. Nespokojeno bylo 39% respondentů, což je dvojnásobný nárůst oproti roku 2005, kdy bylo nespokojeno jen 21% respondentů. Současných nespokojených je sice méně než polovina oslovených, ale není to malé číslo. Je vidět, že je ještě stále problém, jak se dostat k relevant-

Co by chtěli vedoucí změnit?

Co by chtěli vedoucí změnit?	2005		2015	
postavení vedoucí	146	14%	191	65%
odborné metodické vedení	122	12%	179	61%
vybavení jídelny	392	38%	204	68%
právní předpisy	379	36%	204	68%

ním informacím z oboru. Informací je sice nepřeberné množství, ale vedoucí by více ocenily, kdyby informace byly určeny přímo zařízením školního stravování, a ne aby si je vedoucí musely samy vyhledávat a u každé informace musely přemýšlet, zda jsou ověřené a odborně věrohodné.

Z průzkumu vychází, že 2/3 vedoucích jídelen by chtěly změnit jak své postavení, tak odborné metodické vedení, tak i právní předpisy. To je dost zásadní počet respondentů, aby dal najevo, že v těchto oblastech není něco v pořádku. Předpisy se mění poměrně často, výklady zákonů a vyhlášek neexistují a metodická pomoc, která by mohla mnohé vyřešit chybí, nebo je velmi těžko dostupná. To je velmi alarmující, protože když k tomu přičteme nespokojenost se svým postavením, je naprosto pochopitelné, proč tuto práci nechce nikdo vykonávat. Přesněji, proč odcházející pracovníky nenahrazují mladí a perspektivní pracovníci, kteří by přebrali zkušenosti a pokračovali ve vedení oboru v dalších obdobích.

Závěrem musím konstatovat, že výzkum této diplomové práce nepřináší pro obor školního stravování příliš optimistické vyhlídky.

Situace ve školním stravování se za posledních deset let v žádném ukazateli nezlepšila, ale naopak více vykristalizovaly problémy, které se již objevovaly v minulosti. Problémy, které se jeví jako rizikové již před deseti lety, logicky vygradovaly na hranici únosnosti, ale přesto je příslušné orgány neřeší. V poslední době se sice o některých problémech začíná mluvit, ale to k jejich řešení nestačí.

Jako nejpalčivější problém k řešení je lidský faktor. Bez lidí, tedy pracovníků zařízení školního stravování, nebudou tato zařízení pracovat. Zřizovatelé a ředitelé těchto zařízení se již nyní ve velké míře potýkají s nedostatkem personálu, a to jak odborně vzdělaného, bez kterého nemohou specializované procesy provázející přípravu stravy pro dětské strážníky probíhat, tak i pomocného personálu, který je nutný k zajištění chodu provozu zařízení školního stravování.

Ministerstva, a zejména školství, musí zahájit řešení personálních problémů školního stravování neprodleně, dokud je ještě šance tento obor zachránit. Jedná se zejména o zvýšení platových tabulek jako takových, ale také o přepočítání normativů na platy, aby odpovídaly věkové struktuře pracovníků v oboru. Nestačí jen stanovit standard počtu pracovníků podle přihlášených strážníků, ale počítat s tím, že objem platových prostředků musí odpovídat tomu, že většina pracovníků školního stravování je zařazena do nejvyššího platového stupně.

Ohrožení systému je vysoké, v horším případě za několik let naše děti nebudou mít možnost pravidelného stravování, v lepším se změní dosavadní propracovaný systém na výhradně komerční záležitost. Ta sice strážníkům poskytne pravidelnou stravu, ale za úplně jiných finančních i organizačních podmínek, než jsme tomu byli v tomto státě tři čtvrtě století zvyklí. Jestli to bude dobré, či ne, ukáže až další vývoj.